

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У СІМ'Ї

В статтє рассматривается разработка технологического обеспечения нравственного воспитания подростков в семье на основе реализации метода голографического подхода.

Ключевые слова: *метод голографического подхода, нравственное поведение, семейное воспитание, подростки, родители.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань національної школи на сучасному етапі є формування майбутнього громадянина України на основі науково обґрунтованої системи морального виховання як визначено у сучасних нормативно-правових документах. Так, Закон України «Про освіту» ставить акцент на «виховання високих моральних якостей..., збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу...»; «виховання духовної культури особистості, духовних цінностей, орієнтацій, виховання моральної свідомості і т. ін.» визнає основними завданнями Орієнтовний зміст виховання в національній школі. Згідно з Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні морально-духовне становлення молодого покоління «є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави», а в Концепції національного виховання зазначено, це «система поглядів, переконань, ідей, які покликані формувати світоглядну свідомість молоді, передавати їй надбання попередніх поколінь». Вирішення цих завдань вимагає переосмислення змісту й шляхів морального виховання, суті й характеру даного процесу відповідно до сучасних вимог щодо виховання як цілісної системи.

Це завдання зумовлено важливістю підліткового віку в житті людини, який є надзвичайно активним і плідним, оскільки саме у цей час відбувається досить інтенсивне переосмислення системи цінностей, перегляд уявлень про міжособистісні зв'язки, взаємини з довкіллям.

Перше місце серед чинників у моральному вихованні дитини, за думкою Я.Чепіги, є сім'я, оскільки саме її вважає він «колискою морального виховання» [2, с.64]. За словами Я.Чепіги, «Батько і мати для дитини гармонійна єдність, і їхній вплив буде більшим, коли вони обоє будуть більше моральними» [2,с.105].

Метою сімейного виховання є формування таких якостей і властивостей особистості, які допоможуть гідно долати труднощі і перешкоди, що зустрічаються на життєвому шляху. Адже життя повне несподіванок. Розвиток інтелекту і творчих здібностей, пізнавальних сил і первинного досвіду трудової діяльності, моральне і естетичне формування, емоційна культура і фізичне здоров'я дітей – усе це залежить від сім'ї, від батьків, і усе це складає завдання сімейного виховання.

Батько - професія педагогічна. Для ефективного сімейного виховання необхідно формувати у самих батьків педагогічно доцільну спрямованість на спілкування з власними дітьми. Батьків треба учити моральному засобу життя, оскільки однією з головних турбот батьків є турбота про моральне, духовне виховання дітей. Але спочатку усім цим повинні оволодіти батьки.

Для ефективного сімейного виховання потрібне формувати у самих батьків педагогічно доцільну спрямованість на гармонійне спілкування з власною дитиною основою якого є моральні норми.

Отже, ми вважаємо, *моральне виховання підлітків в сім'ї* – це цілісний процес взаємодії батьків і дітей, спрямований на формування в них провідних моральних якостей та уявлень, їх моральної усвідомленості і переконання, засвоєння і актуалізацію

школярами моральних норм і правил з позиції народного поняття моралі, розвиток у них моральних почуттів, вироблення вмінь моральної поведінки, підготовка до переходу на рівень самовиховання і самоудосконалення особистості.

Реалізація формування моральної поведінки підлітків в процесі сімейного виховання вимагає використання широкого спектру методів і прийомів морального виховання.

Вживані нами в ході дослідження методи і прийоми адекватні характеру морального виховання підлітків в сім'ї на основі використання культурологічного підходу ми розуміємо як технологічне забезпечення. При розробці технологічного забезпечення реалізації культурологічного підходу в моральному вихованні підлітків передусім важливо врахувати, що методи і прийоми моральної дії тільки тоді виступають як формуючий чинник, коли за допомогою їх особистість активно включається в систему стосунків сімейного колективу, що свідомість дитини формується поступово в процесі життя і передусім засобами самого життя [97, с. 170].

Аналіз досліджень і публікацій. У педагогічній літературі представлена багатовимірною характеристика методів виховання, які представляють для нас певний інтерес як базис для здійснення розробки технологічного забезпечення реалізації культурологічного підходу в моральному вихованні підлітків (І. Бех, А. Богуш, С. Божович, Т. Іл'їна, В. Караковський, Б. Лихачев, А. Макаренко, В. Сластиєн, В. Сухомлинський, Н. Щуркова, В. Шепель та ін.). Методи, розроблені цими дослідниками, можуть бути використані в моральному вихованні як відомі своєю ефективністю, виправдані педагогічною практикою.

На думку Я.Чепіги, не можна навчати дитину моральних обов'язків через вивчення законів моралі. Потрібно, щоб вона сама їх усвідомила, пережила, відчула і сформуvala власний погляд на моральні вчинки. У своїх працях учений підкреслював велику виховну роль прикладу у формуванні високоморальної особистості вихованця. Він був переконаний, що вихователі не зможуть здійснювати позитивного впливу на моральну сферу дитини, якщо їх словесні твердження не співпадатимуть із власною поведінкою.

Проблеми морального виховання молодших школярів, підлітків в останні роки привернули увагу таких дослідників, як М. Гагарін (виховання морально-естетичних почуттів молодших школярів засобами української народної казки), М. Генік (формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами народознавства), Т. Гризоголазова (формування морального досвіду молодших школярів засобами музичної казки), Т. Гуменникова (формування першооснов моральної культури молодших школярів у позаурочній діяльності), Г. Кловак (традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів) та ін.

Метою статті є обґрунтування технологічних методів, що забезпечують ефективність формування моральної поведінки підлітків в умовах сімейного виховання.

Основний виклад матеріалу. Через особливість нашого дослідження, націленого на виховання людини культури – особи вільної, духовної, гуманної, творчої, в основі своєї, що має діяльнісний підхід встає питання про розробку добре відпрацьованої інструментовки морального дотуку до особистості, яка включає різноманітні форми і методи, що базуються на діяльності, на отриманні позитивних емоцій, і, що спираються на культурологічні джерела, оскільки свобода, гуманність, духовність, творчість є основними характеристиками культури. Необхідно знайти такі методи, способи і прийоми, які дійсно б "будили" в людині прагнення до краси, істини, добра, творчості, а не насаджували, не вимагали виконання строгих норм і правил, за допомогою такого технологічного забезпечення можливо виховати справжню людину культури. Саме тому потрібний перехід від авторитарності у виборі методів, способів і прийомів морального виховання, від методів прямої дії, які зводилися до наступного: виховання словом, виховання справою, виховання прикладом (зразком), виховання переконанням і покаранням, тобто за допомогою методів тиску на особистість [8], до методів непрямого впливу на особу, що

залучають до діяльності, що сприяють цілеспрямованому процесу культуромісткого розвитку людини, що бере активну участь і усвідомлено здійснює саморозвиток. У якості засібу дії на особистість, що відповідає цим характеристикам, виступає культура, яка небезуспішно обслуговувала тисячолітню педагогічну історію народу. Отже, можливо стверджувати, що сучасна виховна система не може існувати без неї, оскільки культура – це природний, традиційний, випробуваний життям метод виховання, в ньому немає штучності, в ньому немає педагогічної нарочитості, яка завжди викликає протест дитини: "Не виховуйте мене"! Природа культури така, що дитина не почуває себе об'єктом виховання [8]. Культура як прийом опосередкованої педагогічної дії дозволяє управляти не особистістю, а процесом її розвитку, оскільки в самій природі культури немає зайвого дидактизму, повчальності, гасел, закликів. Їй властивий відкритий діалог, свобода вибору, імпровізація, пошук істини, різноманітна творча діяльність. Усе це створює умови суб'єкт-суб'єктних стосунків, атмосферу співтворчості і співпраці.

Технологічне забезпечення морального виховання може виявитися неефективним, якщо при його застосуванні не враховане наступне.

По-перше, необхідно заздалегідь продумати техніку використання методів і прийомів морального виховання, виходячи з особливостей індивідуально-психологічних і суспільно-психологічних якостей школярів. Необхідно врахувати також особливості суспільно-психологічних якостей членів сім'ї: соціальні установки, домагання-очікування, ціннісні орієнтації, стереотипи. Наприклад, якщо у школярів склалася негативна установка на той або інший метод або прийом роботи з ними, було б безрозсудно з цим не рахуватися.

По-друге, продумавши технологічне забезпечення морального виховання, необхідно виявити, наскільки воно відповідає стану морального здоров'я. Багато методів і прийомів морального виховання визначаються недоречними, неефективними і навіть шкідливими, якщо в сім'ї не в шані взаємодопомога, склався нездоровий морально-психологічний клімат.

По-третє, важливо пам'ятати, що результативність застосування технологічного забезпечення морального виховання знаходиться у непосредкованій залежності від загальної культури і моральної зрілості особистості, якій довірено моральне виховання дитини, від її педагогічної компетентності. При застосуванні методів і прийомів морального виховання батькам необхідно самим тверезо оцінити особливості своїх індивідуально-психологічних і суспільно-психологічних якостей. У деяких ситуаціях, коли батьки не володіють якою-небудь якістю (наприклад, відсутність музичного слуху), тимчасовий відхід "в тінь" педагогічно виправданий. Це теж один з прийомів виховання. Ефективність застосування технологічного забезпечення морального виховання безпосередньо пов'язана з рівнем психолого-педагогічної компетентності батьків. Практика підтверджує: чим вище рівень психолого-педагогічної компетентності тих, хто займається вихованням школярів, тим з більшою результативністю ними використовуються різноманітні методи і прийоми морального виховання [7].

По-четверте, при відборі і розробці технологічного забезпечення морального виховання необхідно враховувати, що повноцінність розвитку особистості залежить від приєнання її до різних видів і комплексу мистецтв. Привласнення кожною особистістю сукупності культурних цінностей визначає міру її розвитку, соціалізації, гуманізації, рівень інтелігентності. В основі духовного начала лежить культура, тому вона і є джерелом морального становлення, виховання підростаючих поколінь [9]. Культура формує внутрішній світ особистості, в той же час впливає на вдосконалення широкої соціальної практики, у тому числі залучає до мистецтва підростаючі покоління [13, с.33].

При цьому підкреслюється, що розвиток дітей здійснюється успішно при спілкуванні не лише з актуальним, але і з іншими видами творчості [2]. Так, наприклад, і у підлітків великий інтерес викликають казки, а як вид діяльності-гра. Тому при відборі

методів і прийомів перевагу слід віддавати тим, які в різній манері обіграють казки: ігри-драматизації, проведення різних свят, театр ляльок, народні ігри та ін.

Реалізація технології виховання бачиться нам можливою при використанні технологічного забезпечення реалізації культурологічного підходу при формуванні моральної поведінки підлітків, що включає методи і прийоми морального виховання. Таким чином, технологічне забезпечення реалізації культурологічного підходу в моральному вихованні підлітків ґрунтується не лише на методах прямої дії, але і непрямій, опосередкованій довгострокової, (а іноді) і прихованої виховної дії на свідомість і звичну поведінку шляхом цілеспрямованого і духовного насичення усіх сфер дитячого життя. До таких методів ми відносимо наступні:

Інформаційно-просвітницькі методи (метод бесіди, метод індукції).

1. Метод ігрового моделювання.
2. Метод топографічного підходу.
3. Метод імідування.
4. Метод додатковості.
5. Метод колективно-перспективного очікування.
6. Метод морального гартування.

Розглянемо докладніше пропонувані методи.

I. Інформаційно-просвітницькі методи.

Метод бесіди. У накопиченні школярами морального досвіду-регулювальника поведінки, провідне місце займають бесіди. Основне призначення бесід – притягнути увагу самих підлітків до оцінки подій, вчинків, явищ громадського життя і на цій основі сформувані у них ствлення до навколишньої дійсності, до своїх цивільних і моральних обов'язків.

Бесіди збагачують школярів необхідними знаннями, уміннями оцінювати власну поведінку, саме з цього починається формування життєвого досвіду.

Прислів'я і приказки, бесіди з підлітками, що використовували перетворювалися на своєрідну гру, тим самим наближаючи цей метод до провідного типу діяльності дітей, що посилює її ефективність. Сутність ролевої бесіди полягала в тому, що батьки заздалегідь готували інсценування якого-небудь прислів'я, потім діти відгадували, що це за прислів'я і в ході подальшої бесіди визначали її сенс.

Метод індукції. Інформаційно-просвітницькі методи відносяться до групи вербальних методів, тобто основним засобом дії є слово. Для того, щоб використання методів цієї групи не звелось до словослов'я ми пропонуємо базувати ці методи на художніх творах, в яких в проблемній дискусійній або чіткій короткій конкретній формі виводяться основні поняття морального життя суспільства і окремих особистості. Прекрасним прикладом в цих цілях служить байка, яка з одного боку є концентрованим вираженням народної мудрості, а з іншого боку байка – це скарбниця педагогічної думки. У байці простежується діалектика, її педагогічна спрямованість, видно конкретний адресат - широкі читацькі маси.

Байки мають величезне світоглядне значення. Так наприклад, познайомившись з байкою "Вовк і ягня", школяр зрозуміє, що "у сильного завжди безсилий винен" - і це не позиція автора, якій належить слідувати, а найважливіша соціальна проблема, яку доведеться вирішувати кожному усе життя. Автор не висловлює власного відношення: вибір повинен зробити сам читач. На прикладі байки "Ворона і лисиця" читач зрозуміє підступну роль лестоців - "лестоці мерзотні, шкідливі; але тільки усе не про запас, і в серці підлесник завжди відшукає куточок".

Незважаючи на наявність практично в кожній байці резюме-моралі, байкар не моралізує, дозволяючи читачеві самому зробити висновок, тому виховний потенціал байок величезний.

II. *Ігрове моделювання*. Одне з самих трудомістких, але при цьому дуже істотних завдань морального виховання - отримання моральних умінь. Чим краще відпрацьовані моральні уміння, чим різноманітніше моральні навички, тим активніше роль моральних звичок в поведінці підлітків. Завдяки умінням, підлітки здатні легко і природно наслідувати норми моралі, поступати відповідно до прийнятих в суспільстві правил поведінки.

Норми і правила дійсні тільки тоді, коли із стану знання і усвідомлення вони перетворюються на практично освоєні і автоматично дотримувані. Саме тому величезне значення в моральному вихованні підлітків ми надавали методу ігрового моделювання як засобу засвоєння моральних норм, вироблення моральних умінь.

Як метод морального виховання ігрове моделювання забезпечує залучення підлітків до систематичної, спеціально організованої діяльності, сприяючої виробленню умінь, навичок, звичок, культурної поведінки, різноманітної діяльності, спілкування [12]. Цей метод припускає спеціальну організацію педагогічних умов, в яких виявляється і піддається випробуванню на міцність уся система моральних умінь, що складаються і вже склалися, навичок, звичок. Суть цього методу полягає в моделюванні громадських стосунків, програванні ситуацій, які діти спостерігають в навколишньому житті. У такий спосіб засвоюються стереотипи поведінки, прийнята в суспільстві. Ці стереотипи поступово перетворюються на звичку, а потім в норму, тобто проявляються як моральність.

Ефективність методу ігрового моделювання залежить від наявності у хлопців такої якості як моральна уява - розвинена потреба поставити себе на місце людини, якому хочеш щось сказати або зробити. Це уміння, представивши себе, наприклад, на місці якого-небудь літературного героя, героя фільму, спектаклю і так далі, прикинути як би з боку, наскільки чесний, справедливий, принциповий, гуманний буде твій вчинок і на рівні своєї уяви дати йому моральну оцінку, тим самим забезпечивши себе і інших від невірному морального кроку [9].

Практичним застосуванням методу ігрового моделювання служили казки. Казки - це своєрідний виховний прийом, в них "програються" різні ситуації, в які потрапляють герої [9, с.41]. У роботі з казками ми використовували ігри - драматизації, які дозволяють підбирати конкретні епізоди, "тренувати" підлітків в опануванні тих або інших моральних умінь.

Ще одним прийомом методу ігрового моделювання є театр ляльок - один з прадавніх видів народного мистецтва, що йде з глибини віків. П'єси, казки для постановки в цьому театрі батьки писали разом з дітьми, часто імпровізували. Кожна постановка була спрямована на рішення якої-небудь моральної задачі, тим самим будучи заданими педагогічними умовами, в які ставиться герой постановки - дитина. Окрім ось такого ігрового тренінгу театр ляльок наближає дітей до національного, вітчизняного, допомагає розвинути у дітей дух народної культури і залучити їх до народної творчості, оскільки представлення в театрі ляльок неодмінно супроводжуються грою на народних музичних інструментах, народними піснями, жартами.

Метод ігрового моделювання сприяє поступовому переходу зовнішнього контролю в самоконтроль.

III. *Метод голографічного підходу*. Метод голографічного підходу в моральному вихованні - система виховних способів, технологій, спрямована на об'ємну багатовимірну подачу передаваної інформації, позитивного прикладу, відповідно особливостям багатовимірності сприйняття навколишнього світу і запасу життєвого досвіду [1, с. 7].

Поняття голографії було використане в онтопсихології Антоніо Менегетті, який писав, що "кожна індивідуальність – це точка з'єднання численних векторів руху. Вона народжується від взаємної рівноваги, яка встановлюється не перетині цих векторів" [6, с.21]. Антоніо Менегетті ввів поняття "Голографічна ситуація" - тобто підхід до дитини не

як до дорослої людини, а як до самозвеличання, коли вона увся на видноті, цілісна, віддає себе кожній дії цілком [6, с.24].

Метод голографічного підходу розглядається як процес передачі інформації, станів, що спирається на: 1) вітагенну інформацію, затребувану батьками у процесі виховання для підготовки до виховання у дітей яких-небудь особистісних якостей; 2) інформацію, що йде від батьків, що використовують вітагенну інформацію дітей; 3) інформацію, що йде від будь-якого додаткового джерела: вітагенний досвід інших, книга, засоби масової інформації, витвори мистецтва, наукові дані, зустрічі з фахівцями різних галузей життя та ін.[1, с.8].

Технологія методу голографічного підходу здійснювалася за допомогою певних прийомів, розроблених Р. Сержниковою, і адаптованих нами до процесу морального виховання підлітків в справжньому дослідженні:

- прийом ретроспективного аналізу життєвого досвіду застосовується в тих випадках, коли необхідно використовувати аналітичні здібності і уміння підлітків співвідносити ціннісну виховну інформацію із запасом вітагенної інформації і робити необхідні у виховних цілях висновки. Автобіографічний життєпис корисно пропонувати школярам в тих випадках, коли у фактах власної або чужої біографії вони знаходять підтвердження або заперечення виховної значущості інформації, отриманої у доповіді викладачів.

Мета цього прийому – "операція зведення" вітагенних знань з виховними. Між ними практично завжди існує певна розбіжність, неминуча через ту розбіжність, яка має місце між науковими і життєвими уявленнями людини.

Міра розбіжності може бути різною: неспівпадання – "В цілому вірно, але."; протиріччя – "Сумніваюся я."; неприйняття – "Не вірю!"; заперечення – "Не лише не вірю, але і вважаю помилковою"; взаємновисновок – "Заперечуючи цю ідею, я пропоную свою".

Завдання батьків полягає в умінні діагностувати міру розбіжності між вітагенною і виховною інформацією і розкрити виховної цінності життєвого досвіду дітей, тобто добитися ефективності "операції зведення";

- прийом стартової актуалізації життєвого досвіду підлітків полягає в з'ясуванні того, яким досвідом поведінки на рівні буденної свідомості володіють діти, перш ніж вони отримають необхідний запас знань. Технологія використання цього прийому може бути пов'язана з декількома формами організації діяльності підлітків:

- пряма постановка питання "Що ви знаєте про."?

- постановка проблемного питання у вигляді опису якоїсь життєвої ситуації;

- опора на письмові роботи школярів, в яких вони викладають вітагенні знання з наступним аналізом батьками міри їх обізнаності в тій або іншій сфері життя суспільства.

Ефективність цього прийому забезпечується трьома основними умовами:

- відповідність поставлених завдань на актуалізацію життєвого досвіду віковим можливостям дітей;

- форма актуалізації також повинна відповідати віковим можливостям школярів;

- будь-яка форма актуалізації вітагенного досвіду підлітків повинна супроводжуватися ситуацією успіху і створювати у дитини оптимістичну перспективу;

- прийом випереджаючої проєкції виховання. Важлива інструментовка цього прийому. "Наступного разу ми поговоримо про такі-то якості людини, а ви постарайтеся уявити собі, як повинна виглядати людина з такими якостями, згадаєте може бути вам доводилося зустрічатися з такими людьми, стикатися з ситуаціями, в яких проявилися ці якості. Сенс інструментовки знаходиться в тому, щоб виховну інформацію органічно накласти на вітагенну;

- прийом додаткового конструювання незавершеної виховної моделі, ситуації. Формула цього прийому "Я пропоную вам ідею, незавершений твір, а ваша задача-дополнить, наситити змістом. Опора на ваш життєвий досвід". Сенс цього прийому - в

попередній актуалізації життєвого досвіду підлітків, у формуванні психологічної готовності до з'єднання наявного запасу знань (умінь) з прогнозованою виховною інформацією. Прийом особливо ефективний в тих випадках, коли необхідно актуалізувати не стільки вітагенні знання, уміння, скільки творчий потенціал особистості, її потребу в самовираженні. Для реалізації цього прийому ми використовували казки, які на думку В. Сухомлинського є активною творчістю усього духовного життя дитини, її почуттів, фантазії, волі, розуму [11, с.81]. Пропонували такі завдання: закінчи казку, створи образ позитивного казкового героя і негативного та ін. Казковий матеріал містить багату палітру вітагенної інформації. Цінність такої інформації полягає в тому, що її дія "ненав'язлива" - вона здійснюється за допомогою емоційного прийняття моральних цінностей, а оптимістично-благополучний кінець казки позитивно позначається на актуалізації не лише вітагенного досвіду особистості, але і вітагенних потенцій особистості;

- прийом вітагенних аналогій. Формула цього прийому: "В житті немає нічого такого, чого б ще не було. Суть прийому полягає в тому, щоб використовувати життєвий досвід підлітків. Він потрібний в таких випадках, коли дітям важливо показати значущість накопичення життєвого досвіду у відмінності від життєвої інформованості. "Життя потрібно прожити, а не пробігти". Такий виховний сенс цього прийому. Наприклад, колобок втік від бабусі з дідусем, нічого в житті не бачив, не набув ніякого життєвого досвіду і на першій хитрій підступній істоті – лисиці попався і був з'єданий;

- прийом вітагенного одухотворення об'єктів живої і неживої природи. Суть цього прийому полягає в тому, щоб одухотворити, олюднити об'єкти неживої і живої природи, приписуючи їм людські якості, мотиви, дії, розкрити тим самим глибинний сенс виховних процесів. Діти не повинні рости емоційно, морально, естетично глухими. Потрібно звертати їх увагу на самі різні явища природи, що вражають нас мудрістю і красою. Необхідно, щоб в душі дитини розвивалися паростки

Співпереживання, щоб вчився він піклуватися про радість і спокій іншої людини, щоб замислювався, чи не завдав своїм вчинком шкоди іншій істоті, не має значення живому або неживому. Велику роль в технології одухотворення грають казки, що вигадуються підлітками на будь-яку обрану ними тему;

- прийом творчого моделювання ідеальних виховних об'єктів. Сенс прийому знаходиться в тому, щоб дати школярам можливість побудувати у своїй уяві ідеальну модель виховного об'єкту, матеріалом для якої послужили б передусім вітагенний досвід підлітків і виховна інформація. Термін "ідеальна" означає в даному випадку не досконалість, відсутність недоліків, а лише уможливленний, відключений від реалій життя проєкт, що ілюструє головну ідею "Якби я був.". Підлітки можуть представити себе тим або іншим казковим персонажем, героєм фільму, художнього твору, уявити себе людиною, зображеною на картині, і так далі. Вони можуть розповісти що це за чоловік (чи що за істота, предмет), яке у нього життя. Тобто кажучи "Якби я був тим-то або тим-то (лікарем, учителем), я був би таким і таким", школярі виражають свої уявлення, яким має бути цей герой, людина, ця істота, предмет, як до нього потрібно звертатися.

IV. *Метод іміджування.* У соціальній психології імідж означає ореол, стихійно або навмисно створюваний і підтримуваний думкою соціальної групи, демографічного шару [1, с.45].

Метод іміджування полягає: 1) уприщелені підліткам бажання наслідувати моральні зразки, затверджувати себе за допомогою наближення до свого ореолу [1, с.67]. Прийом постановки далекої перспективи особистості полягає в спонуканні дітей до активної діяльності, в активізації їх духовних сил для поступового наближення до створення заповітного іміджу.

Імідж, тобто манера поведінки в суспільстві, діяльність, реакція на вчинки, почуття людей, спілкування, з оточенням залежить від уявлень школярів про те, що таке добре і що таке погано, що правильно, а що ні. Тому дуже важливо для реалізації методу

іміджування відібрати найбільш дієві засоби виховання, в яких був би створений ореол позитивної людини і на протигагу йому негативний образ. На наш погляд пріоритет в переліку таких засобів належить засобам народної педагогіки і в першу чергу казкам. Саме у народній культурі створений своєрідний образ позитивного героя, що увібрав в себе усі необхідні і кращі риси людини, яку мріяло бачити людське суспільство. Цей ідеал строгий, компактний і зрозумілий дитині і дорослому [14]. У казках прекрасно передані уявлення про моральну і естетичну досконалість. У народних казках закріплювалися уявлення народу про добро і зло, справедливість і несправедливість. Вони допомагали дітям пізнавати моральні ідеї, розвивати моральні, естетичні почуття.

V. *Метод додатковості*. Моральне виховання особистості неможливе без культури, мистецтва, за допомогою яких, за допомогою досвіду поколінь, досвіду їх знахідок і помилок, відбувається конструювання морального світу особистості. У процесі морального виховання неможливо обмежуватися лише строгою логікою поведінки, неможливо виховувати моральну людину, не торкаючись особистісного, інтимного. Людина живе почуттями – не лише логікою, почуття – це найважливіша частина нашого мислення, нашій здатності сприймати світ, осмислювати його, жити в ньому, будувати його. Без передачі досвіду почуттів попередніх поколінь людині неможливо побудувати свій власний світ почуттів, відчуттів [3, с.21].

Метод додатковості – процесуально - змістове забезпечення виховного процесу, заснованого на взаємноперетині суб'єктивного і об'єктивного, чуттєвого і раціонального, свідомого і підсвідомого. Це одночасне включення у виховний процес усіх трьох сфер діяльності мислення: інтуїції, емоційно-мажорного стану і свідомості мислення [5, с.14]. Метод додатковості має на меті вираження моральних вимог з додатковим "обволіканням" процесу виховання такими засобами і прийомами, які носять виховне-допоміжний характер, які здатні "торкнутися" емоційної сторони особистості. До таких засобів і прийомів в першу чергу відносять ті, що пронизані прагненням до краси, які учать хлопців відчувати красу, розуміти, цінувати і творити її.

Своєрідним прийомом методу додатковості є здивування – створення ситуації з вираженим емоційним ефектом - несподіванка, яскравість, новизна інформації або дії, що на підсвідомому рівні сприяє активізації виховної активності школярів [10].

VI. *Метод колективно-перспективного очікування* (КПО). Метод КПО є віддаленою в часі метою, спрагнення, що породжує і добровільну захоплюючу діяльність. Очікування породжує стан емоційного підйому, мобілізує сили, що полегшують підліткам процес подолання труднощів на шляху до бажаної мети. Здійснення цього методу організаційно зміцнює сімейну взаємодію, породжує психологічну атмосферу оптимізму, прагнення до завтрашньої радості, упевненості в собі і своєму майбутньому. Цей метод реалізується у формі цікавої справи: свята, уявлення, походу, конкурсів, різних ігор (рухливі, пізнавальні, сюжетно-ролеві, розвиваючі та ін.).

Участь батьків в справах дітей, їх загальна діяльність, зацікавленість в успіху, радість від спілкування, задоволення від добре проведеного часу сприяє їх зближенню.

Форми реалізації методу КПО (народні свята, обряди, ритуали і так далі) дають можливість формувати у дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей. Їх синтетична структура передбачає наявність елементів інструментальної і вокальної музики, хореографії, драматичного і декоративно-прикладного мистецтва, що створює умови для формування навичок різноманітної художньої діяльності. Велика різноманітність форм реалізації методу КПО створює школярам можливість позитивного самовираження і самореалізації.

VII. *Метод морального гартування*. Пріоритетне значення в моральному вихованні має самостійна робота, оскільки не можна стати моральним "з чужого голосу", не маючи своєї моральної позиції, своїх переконань [14]. Потрібно самому вистраждати моральні орієнтири власної поведінки серед людей. Головним завданням методу морального загартування є формування у школярів механізмів саморегулювання,

самоорганізації духу, почуття і розуму, волі і поведінки. Метод морального гартування припускає розвиток значної душевної енергії і стійкості при самих несприятливих обставинах, здатність відмовитися від різних, більш менш значних задоволень для досягнення поставленої мети [4, с. 148].

На основі одного з прийомів цього метода-морального аналізу – школяр знаходить здатність не лише роздумувати, але і критично оцінювати себе, свої стосунки в суспільстві, природі, колективі, в сім'ї. Метод морального гартування допомагає перейти до своєрідного завершального етапу створення дитиною цілісного іміджу власного "Я", "Я" - концепції. Усвідомлюючи в собі моральні властивості, якості, інтереси, здібності і дарування, дитина успішніше самостверджується в житті, знаходить себе, своє місце в колективі, в праці, творчості. Надалі відбувається самовдосконалення підлітком свого іміджу.

В результаті методу морального гартування відбувається формування моральної особистості, що має інтелектуальну свободу морального вибору і поведінки, що зміцнює довіру до особистості з боку інших людей.

Висновки. Таким чином, батькам, щоб добитися позитивного результату реалізації культурологічного підходу в моральному вихованні підлітків необхідно звернути увагу на те, що :

- методи виховання відбираються з урахуванням загальних і конкретних цілей виховання і самовиховання, їх змісту і засобів, а також з урахуванням педагогічної і етичної культури батьків;

- жоден метод не використовується ізольовано. Тільки сукупність методів виховання забезпечує успіх в розвитку дітей в цілому і у формуванні у них особистих якостей зокрема. Батькам необхідно будувати виховний процес і відбирати систему методів, їх послідовність і комбінації з урахуванням цілого комплексу чинників (вікові особливості дітей, їх соціокультурний, моральний розвиток, рівень актуального розвитку кожного і зону найближчого розвитку, здібності, потреби, інтереси, самооцінку дитини й її соціальний статус та ін.);

- методи виховно ефективні, коли батьками враховується сприяння самих дітей їх зусиллям, коли підлітки долають в собі опір і свідому протидію виховним заходам, прагнуть до активного освоєння і привласнення моральних цінностей.

Література:

1. Белкин А.С. Теория и практика витагенного обучения с топографическим методом проекций [материалы лекций] / А.С. Белкин. -Нижний Тагил, 1997. - С. 7-15.
2. Гарман В.Ю. Гуманизация и гуманитаризация в условиях совершенствования образовательной системы школы / В.Ю. Гарман: дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук, 13 00 01. -М., 1996. -149 с.
3. Караковский В. Общечеловеческие ценности - основа учебно - воспитательного процесса / В. Караковский // Воспитание школьников. -1993,- № 4,- С. 2-8.
4. Качалова Л.П. Возрастная педагогика с основами возрастной психологии /Л.П. Качалова. - Шадринск: Из-во ШГПИ, 2000. -110 с.
5. Кефели И.Ф., Луговой А.А. Из истории отечественной культурологической мысли / Кефели И.Ф., Луговой А.А. // Соц - полит. Журн. -1996. -№ 4. - С. 92-98.
6. Менегетти Антонио Система и личность / Сост., подгот. Текст С.Н. Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1996.– 128 с.
7. Песталоцци И.Г. Избр. пед. соч.: В 2 т. Т. 2 / Под ред. В.А.Ротенберг, В.М. Кларина. – М.: Педагогика, 1981. – 416 с.
8. Созонов В.П. Педагогическая система на основе потребностей человека / В.П. Созонов// Клас, руководитель. – 1998.– № 3. – С. 19-26.

9. Серёжникова Р.К. Мир домашнего театра. Развивающий досуг с детьми / Р.К. Серёжникова. – Детский сад. – №2(38), Киев, 2001.–32 с.
10. Трофимова Н.М. Нравственные ориентиры младшего школьника /Н.М Трофимова // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 59-64.
11. Ушинский А.С. Соч.: В 7 т. Т. 5. –М., 1958. –413 с.
12. Шепель В. Технология морального возвышения /В. Шепель // Воспитание школьников. -1989.-№1,-С. 66-72.
13. Цуркова Н.Е. Новые формы воспитательной работы / Н.Е. Цуркова // Воспитание школьников. -1993. -№6. - с. 5.
14. Rogers C. K. Freedom to learn for the 80! -N.Y., 1984.

Надійшла до редколегії 22.10.2010

Костенко С. Э. Технологическое обеспечение нравственного воспитания подростков в семье

В статье рассматривается разработка технологического обеспечения нравственного воспитания подростков в семье на основе реализации метода голографического подхода.

Ключевые слова: *метод голографического подхода, характер нравственного воспитания младшего школьника, технологическое обеспечение нравственного воспитания в семье.*

Kostenko S.E. Technological providing of moral education of teenagers in family

In the article development of the technological providing of moral education of teenagers is examined in family on the basis of realization of method of holographic approach.

Key words: *method of holographic approach, character of moral education of junior schoolboy, technological providing of moral education in family.*